

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

МОКЕСВА ЛІЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК(378.31+364.048.6) (477.75) «18», «19»

**СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК БЛАГОДІЙНОСТІ ТА
ПАТРОНУВАННЯ У СИСТЕМІ ОСВІТИ КРИМУ
(XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) Міністерства освіти і науки Автономної Республіки Крим.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор

Редькіна Людмила Іванівна,

Республіканський вищий навчальний заклад

«Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта),

завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор

Штефан Людмила Андріївна,

Харківський національний педагогічний

університет імені Г. Сковороди,

професор кафедри педагогіки та

порівняльної педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент

Абібуллаєва Енісе Едемівна,

Республіканський вищий навчальний заклад

«Кримський інженерно-педагогічний

університет» (м. Сімферополь),

декан кафедри кримськотатарської і

турської філології.

Захист дисертації відбудеться «10» листопада 2010 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «6» жовтня 2010 року.

Вчений секретар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Вивчення історії становлення і розвитку благодійності й патронату в галузі освіти з проєкцією на регіональний контекст зумовлене генезисом української педагогічної науки. У цьому контексті творче використання досвіду минулого набуває в сучасних умовах характеру пандемічних процесів, зумовлених соціально-економічним, політичним розвитком суспільства.

Україна є системою регіонів, кожний з яких має свої особливості, що зумовлені відмінністю географічного середовища, історичного й національного розвитку. Тому дослідження благодійності і патронату в регіональному аспекті має суттєве значення для півдня України, де, починаючи з кінця XVIII ст., особливої гостроти набуло питання допомоги сім'ям переселенців.

Історію становлення і розвитку благодійності та патронату в галузі освіти Криму в XIX – початку XX століття частково розкрито у працях відомих вітчизняних педагогів, громадських діячів, істориків, представників науки і культури. Загальні аспекти розвитку освіти в Україні, які розкривають ідентичність, органічну єдність регіонів, висвітлено в історичних працях видатних українців різних епох: М. Грушевського, М. Драгоманова, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича, Р. Костомарова, І. Огієнка, О. Субтельного.

Серед дореволюційних досліджень, які вивчали розвиток і структуру системи освіти в Російській імперії, а також елементи благодійності і патронату в системі освіти XIX – початку XX століття, заслуговують на увагу праці П. Клуного, І. Ключева, А. Клосовського, О. Львицького, С. Рождественського, Г. Сухомлинова. Окремі аспекти становлення духовної освіти в Російській імперії в XIX – початку XX століття, зокрема на території України, знайшли відображення у працях В. Аськоченського, Ю. Катуніна, А. Крижановського, Б. Тітлінова, О. Тітова, І. Чистовича; світської освіти – І. Алешинцева, В. Бузеськула, М. Владимирського-Буданова, Ф. Затородських, В. Іконникова, Е. Князева, В. Курила, Г. Мілорадовича, В. Науменко, В. Майборода, Г. Щетиніна, які частково розкривають роль благодійності і патронату в системі освіти.

Ученими досліджено діяльність приватних вищих навчальних закладів XIX – початку XX століття в Україні (Д. Говоров, В. Доманицький, І. Михневич, Ф. Паначин, А. Плестнер), історію жіночої освіти в Україні у XIX – початку XX століття (А. Анастасьєв, А. Белова, В. Ганкевич, Н. Дем'яненко, Н. Зінченко, І. Павловський, Г. Покровський, О. Федосова, К. Шохоль), розвиток і структуру конфесійної освіти в Криму в XIX – початку XX століття (Ф. Андрієвський, В. Боданинський, В. Ганкевич, І. Гаспринський, В. Григор'янц, І. Зайченко, Л. Редькіна, С. Тігранян).

На сучасному етапі було захищено дисертаційні дослідження Е. Абібулаєвої, Е. Бекирової, С. Вишневського, О. Глузмана, Т. Головань, Г. Круль, Л. Редькіної, Т. Шушари, в яких роз-

глядалось питання щодо благодійної діяльності і меценатської допомоги навчальним закладам спроможними громадянами Криму у XIX – початку XX століття.

Огляд наукових робіт краєзнавців (П. Власов, Д. Говоров, О. Маркевич, Є. Марков, А. Савочек), істориків (М. Гупан, В. Доманицький, І. Михневич, Ф. Паначин, О. Плестнер) та педагогів (Е. Абібуллаєва, В. Андрущенко, Є. Бекірова, С. Вишневський, Л. Вовк, Т. Головань, С. Гончаренко, Н.Дем'яненко, М. Драгоманов, М.Євтух, І. Зязюн, В. Луговий, Н. Ничкало, Н.Побірченко, Л. Редькіна, Л. Штефан, М. Ярмаченко) показав, що проблема становлення благодійності та патронування в системі освіти в Російській імперії у XIX – на початку XX ст. була в центрі уваги впродовж усього її існування і на сьогодні залишається актуальною. Проте в поглядах науковців проблему благодійності і патронування в Криму в означені періоди не було досліджено, що зумовлено протиріччями: між досвідом благодійної діяльності в галузі освіти XIX – на початку XX ст. та можливістю його використання в сучасних умовах реформування системи освіти; між знанням історії становлення і розвитку благодійності в XIX – на початку XX ст. у Криму та практичним упровадженням цих знань у наданні допомоги сучасним закладам освіти. Означені протиріччя й зумовили вибір теми дисертації «Становлення і розвиток благодійності та патронування у системі освіти Криму (XIX – початок XX ст.)».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в мережах наукової теми кафедри педагогіки «Розробка інноваційних технологій майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах полікультурного освітнього простору» (номер державної реєстрації 0103U004597), яка входить до тематичного плану Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта). Автором досліджувався процес становлення і розвитку благодійності та патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (протокол №10 від 15.05.2004 р.) і рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології при АПН України (протокол № 4 від 26.04.2005 р.).

Мета дослідження – історико-педагогічний аналіз становлення і розвитку благодійності та патронування у системі освіти Криму в XIX – початку XX ст.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати сутність понять «благодійність», «патронування» в системі освіти Криму в XIX – початку XX ст.; уточнити і конкретизувати зміст поняття «меценатство», «філантропія», «милосердя».

2. Виявити і схарактеризувати передумови й етапи становлення і розвитку благодійності та патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття.

3. Розкрити зміст і форми благодійності і патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття.

4. Обґрунтувати роль духівництва у становленні системи національної педагогічної освіти Криму в XIX – початку XX ст.

5. Визначити можливість використання досвіду благодійності та патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття на сучасному етапі.

Об'єкт дослідження – система освіти Криму XIX – початок XX століття.

Предмет дослідження – становлення і розвиток благодійності та патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття.

Методи дослідження: *теоретичні* – статистичний, порівняльно-зіставний, структурно-функціональний, проблемно-цільовий і логіко-системний аналізи з метою систематизації матеріалів архівних фондів і музеїв, наукової літератури, законодавчих документів і періодичного друку з проблеми становлення благодійності та патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття; історико-логічний аналіз і систематизація використовувалися з метою узагальнення досвіду діяльності добродійних суспільств, приватних осіб з надання допомоги навчально-виховним закладам Таврійської губернії; хронологічний метод сприяв розгляду становлення і розвитку благодійності та патронування в системі освіти Криму (XIX – початок XX століття) в динамічних змінах і тимчасовій послідовності; проблемно-генетичний аналіз сприяв обґрунтуванню логіко-структурних компонентів освітньо-виховних систем XIX – початку XX століття, сутності й етапам їх розвитку; *обсерваційні* – вивчення листів, щоденників, спогадів, фото-матеріалів, з метою відновлення фактів становлення благодійності та патронування в системі освіти Криму в досліджуваній період.

Джерела дослідження. Проаналізовано документально-фактологічний матеріал фондів Центрального архіву Автономної Республіки Криму, м. Сімферополь: матеріали (ф.100) дирекції народних училищ Таврійської губернії (1811-1920 рр.), ф.103 Таврійська губернська рада училища (1866-1911 рр.); державні жіночі гімназії: ф. 725 – жіноча гімназія (1882-1919 рр.) Євпаторійська, ф.354 – Карасубазарська жіноча гімназія (1887-1920 рр.), ф. 623 – Ялтинська жіноча гімназія (1876-1920 рр.); приватні жіночі гімназії: ф.726 – Євпаторійська жіноча гімназія А.П. Рущинської і О.О. Миронович (1911-1919 рр.), ф.779 – Керченська жіноча гімназія Е.А. фон-Таубе (1914-1919 рр.), ф.153 – Сімферопольська приватна жіноча гімназія Е.І. Олівер (1904 – 1918 рр.), ф.106 – Сімферопольська приватна жіноча гімназія В.А. Станішевської (1905-1920 рр.); міські училища: ф.731 – 4-класне міське училище (1899-1914 рр.) Євпаторійське, ф.364 – Сімферопольське 5-е міське училище (1895-1908 рр.); вищі початкові училища: ф.353 – Карасубазарське вище початкове училище (1907-1920 рр.), ф.176 – Сімферопольське вище початкове училище (1914 – 1919 рр.); акушерські училища: ф.740 – акушерське училище (1858 – 1899гг.) Євпаторійське, ф.416 – Керченське акушерське училище (1854-1863 рр.), ф.108 – Сімферопольське акушерське училище (1832 – 1882 рр.); комерційні училища: ф.109 – Сімферопольське комерційне училище (1892-1920 рр.), ф.631 – Ялтинське комерційне училище (1914 –

1920 рр.), ф. 450 – Олександрівське караїмське духовне училище (1894-1920 рр.), ф.111 – Сімферопольська татарська вчительська семінарія (1872 – 1919 рр.).

Окрему групу джерел складають наукові фонди Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України (м. Київ); бібліотеки-музею графа М.С. Воронцова в Алупці (м. Ялта); Ялтинського краєзнавчого музею; центральної бібліотеки ім. А.П. Чехова (м. Ялта); наукової бібліотеки Керченського державного історико-культурного заповідника; наукової бібліотеки «Таврика» ім. А.Х. Стевена (м. Сімферополь); періодична преса XIX – початок XX століття: «Журнал Міністерства народної освіти» (1843-1912 рр.); «Вісник Таврійського земства» (1906 – 1912 рр.); «Вісник виховання» (1898 – 1910 рр.); «Журнал для всіх» (1899 – 1900 рр.).

Хронологічні межі дослідження XIX – початок XX століття.

Нижня межа дослідження – зумовлена реформуванням системи освіти (1802-1804 рр.), відкриттям перших навчальних закладів різного рівня на кошти приватних осіб, національних конфесійних суспільств у Криму.

Верхня межа (середина XIX століття – 1918 р.) – пов'язана з ліквідацією Таврійської губернії, скасуванням чинних органів влади, закриттям приватних навчальних закладів, початком реформування системи освіти відповідно до нової політики держави.

Територіальні межі дослідження охоплюють південь України (XIX – початок XX століття), п'ять з восьми повітів Криму, а саме: Сімферопольський, Феодосія, Євпаторійський, Ялтинський і Перекопський, які знаходилися на території сучасної автономної Республіки Криму.

Наукова новизна дослідження. *Вперше* здійснено комплексний аналіз становлення і розвитку благодійності та патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття; відтворено цілісну картину становлення і розвитку навчальних закладів Криму в досліджуваній період, які існували за рахунок приватних осіб, національних і конфесійних суспільств, добродійних організацій; розкрито передумови становлення і розвитку благодійності та патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття (Кримська війна, у результаті якої виникла необхідність у підготовці волонтерів і сестер милосердя, нянь, здатних навчати поранених у період реабілітації; скасування кріпацького права, що вплинуло на розвиток початкових шкіл для всіх станів, міграція населення з околиць імперії до Криму, що спричинило відкриття національних товариств, благодійних організацій тих, які надають допомогу, зокрема й у сфері освіти; поширення прогресивних педагогічних ідей і методик навчання та виховання на півострові; боротьба національних суспільств за створення власної національної освіти); розроблено періодизацію розвитку благодійності та патронування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття, визначено особливості і тенденції кожного етапу: перший етап (1802 – 1855 рр.) – відкриття національних навчальних закладів під егідою духівництва, боротьба проти політики русифікації в освіті, надання допомоги приватними особами для розвитку науки, освіти

і культури в регіоні; другий етап (1856 – 1889 рр.) – відкриття освітньо-виховних, лікувально-профілактичних установ приватними особами, початок волонтерського руху в Криму; третій етап (1890 – 1918 рр.) – розвиток благодійності та патронувannya в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття на підставі державних законів і програм; визначено мету і форми благодійності та патронувannya в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття на кожному етапі; вивчено роль кримської інтелігенції в розвитку освіти в Таврійській губернії XIX – початку XX століття (А. Адлерберг, Н. Арендт, Г. Айвазовський, О. Бобров, М. Воронцов, Р. Кушников, А. Люстич, А. Стевен, О. Таранов-Білозеров, А. Фабр, А. Халібов).

Уточнено і конкретизовано зміст понять «благодійність», «меценатство», «філантропія», «милосердя» на кожному історичному етапі розвитку суспільства.

Дістала подальшого розвитку проблема використання досвіду благодійності та патронувannya в системі освіти Криму (XIX – початок XX ст.) на сучасному етапі.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що запропоновані в дослідженні матеріали про становлення і розвиток благодійності та патронувannya в системі освіти Криму (XIX – початок XX ст.) поглиблюють сучасні знання про історію педагогіки в Україні в XIX – початку XX століття і можуть бути використані у процесі викладання таких навчальних дисциплін, як «Історія України», «Історія педагогіки», «Соціальна педагогіка», «Історія соціальної роботи», «Краєзнавство», «Народознавство», «Культурологія», а також при написанні навчальних посібників з історії освіти в Україні (Криму), антології вітчизняної педагогічної думки XIX – початку XX століття, при складанні програм спецкурсів, спецсеминарів з історії педагогіки і можуть також бути корисні для викладачів, аспірантів, студентів при написанні наукових і кваліфікаційних робіт.

Матеріали дисертаційного дослідження впроваджено в Ялтинському управлінні освіти (акт № 1180 від 17.12. 2009 р.), Харківському національному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди (акт № 01-17з від 20.01.2010 р.), вищому навчальному закладі Жіночий педагогічний коледж «Бет-Хана» м. Дніпропетровськ (акт № 783 від 21.09.2009 р.), Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (акт № 02 від 14.01. 2009 р.), Кримському гуманітарному факультеті Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (акт № 5 від 12 січня 2010 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується базою використаних джерел, комплексним розглядом проблем становлення благодійності та патронувannya в системі освіти Криму (XIX – початок XX ст.), методологічним і теоретичним обґрунтуванням основних положень, використанням системи методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і завданням дослідження, широкою апробацією його результатів.

Апробація результатів дослідження. Матеріали і результати наукового дослідження доповідалися на міжнародних: «Розвиток освіти в поліетнічних регіонах (Ялта, 2005, 2007, 2009

р.) «Інтеграція людей з обмеженими можливостями в освітній простір України» (Ялта, 2006 р.), «Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України» (Ялта, 2007, 2008 рр.); регіональних «VII – XI Тижнів науки» (м. Ялта, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 рр.). науково-практичних конференціях, а також на засіданнях кафедри педагогіки Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено в 9 публікаціях, 5 з них у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації: дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків з кожного розділу, загальних висновків, 16 додатків, списку використаних джерел (326 найменувань). Загальний обсяг дисертації складає 187 сторінок. У тексті розміщено 13 таблиць і 1 малюнок, які займають 2 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, об'єкт, предмет, завдання, методи; хронологічні і територіальні межі дослідження; сформульовано наукову новизну, розкрито практичне значення; подано інформацію про джерела дослідження; відображено апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження у практиці роботи закладів освіти.

У першому розділі «**Історико-теоретичні засади становлення і розвитку благодійності та патронування в системі освіти Криму (XIX – початок XX ст.)**» – проаналізовано історіографію проблеми, репрезентовано регіональні особливості та напрями благодійної діяльності в галузі освіти; обґрунтовано роль духовенства у становленні системи національної педагогічної освіти Криму (XIX – початок XX ст.); уточнено сучасні уявлення щодо сутності понять «благодійність», «патронування», «меценатство», «філантропія», «милосердя» на кожному етапі історичного розвитку суспільства; науково обґрунтовано зміст поняття «благодійність», «патронування» в системі освіти Криму в XIX – початку XX ст. та їх роль у житті суспільства для діалектичного аналізу проблеми становлення та розвитку освіти Криму XIX – на початку XX століття.

На основі наукового аналізу виокремлено специфіку понять «благодійність» та «патронування», що полягає у: проявах співчуття до ближньої людини і етичного обов'язку імушого допомагати незаможному; наданні приватними особами або організаціями безвідплатної допомоги людям, які мають потребу, або соціальним групам населення для вирішення освітніх проблем, а також удосконалення умов суспільного життя, зокрема підготовці людини до життя; безкорисливому наданні послуг, наданні підтримки у створенні навчально-виховних закладів, притулків,

інтернатів, лікарень; безвідплатної допомоги (матеріальної і грошової) для життєдіяльності виховно-освітніх закладів, підтримка розвитку науки і культури; діяльності, спрямованої на захоплення педагогічних працівників, учнів, хворих та інвалідів, їхніх прав на здобування освіти і послуг охорони здоров'я.

Аналіз архівних матеріалів, краєзнавчої наукової літератури і періодичного друку досліджуваного періоду засвідчив, що благодійність і патрунування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття здійснювалося через: відкриття різних типів навчальних закладів: дитячих садків, будинків притулків, шкіл; дешевих і безоплатних квартир, швацьких майстерень, реабілітаційної допомоги в лікарнях і богадільнях; відкриття при санаторіях хат читалень, де проводилося навчання безграмотних людей; фінансування шкіл, притулків з професійною підготовкою учнів; відкриття виховних будинків і притулків для національних меншин. Благодійно-освітня діяльність у системі освіти Криму в XIX – початку XX століття відбувалася завдяки: повної фінансової підтримки навчально-виховних закладів, будинків малят, притулків, церкви, монастирів; часткової допомоги людям, які мали потребу; збирання матеріальних цінностей, для надання благодійної допомоги жебраком, бідним і хворим; безпосередньої фізичної допомоги людям, які цього потребували (працювали нянями, вихователями).

Досліджено, що перші спроби дати загальну картину формування системи освіти із залученням приватних благодійників були наприкінці XIX – на початку XX століть П. Георгієвським, С. Гогелем, В. Дерюжинським, Є. Максимовим, Г. Д'Оссонвілем. Натомість, розглядаючи благодійність здебільшого як суспільне явище, учені не прагнули з'ясувати її роль у розвитку народної освіти. Одним із перших, хто визначив благочинні джерела виникнення та розвитку освітніх закладів різного рівня, був Я. Абрамов, який наголосив на виключній ролі благодійності в заснуванні недільних шкіл, її значенні для розвитку та формування мережі закладів початкової, середньої та вищої освіти, підтримки учнів та студентів із незаможних прошарків населення.

Українськими вченими (В. Василенко, П.Єфименко, М. Сумцов) проаналізовано прояви благодійності під час заснування закладів соціальної опіки. Національні традиції благодійності знайшли відображення у працях Д. Багалія, М. Грушевського, М. Костомарова, Д. Яворницького, проте благочинна діяльність на ниві освіти спеціально не вивчалась.

Після повалення російського самодержавства увага українських істориків до проблеми ролі благодійників у становленні освітніх закладів України другої половини XIX століття значно зросла. Це зокрема, засвідчили спеціальні розвідки з історії недільних шкіл, що функціонували виключно на благодійні кошти (Д. Граховецький, Л. Миловидов).

Доведено, що з кінця 20-х – початку 30-х років XX ст. визначальним принципом дослідження історії став класовий підхід, згідно з яким критикувалися дії у галузі освіти урядових шкіл та представників «панівних верств» населення. Підтримка освіти національною аристократією оцінювалась як «прояв буржуазного націоналізму». Навіть приклади благодійної допомоги з боку

демократичних сил та селянства згадувалися лише в окремих випадках (Ш. Ганелін, М. Константинов). Лише у другій половині 70-х років ХХ століття науковці розпочали дослідження щодо участі широких верств населення у справі становлення закладів освіти в Російській імперії загалом та в Україні, зокрема (В. Борисенко, Г. Жураковський, М. Мухін). Питання благодійної підтримки навчальних закладів були висвітлені в нарисі М. Ярмаченка з історії освіти в Україні ХІХ - ХХ століть, навчальному посібнику з історії вітчизняної освіти початку ХХ століття за редакцією О. Сухомлинської, дисертаційному дослідженні Л. Вовк, монографії Ф. Ступак.

Ретроспективний аналіз проблеми становлення та розвитку освіти Криму ХІХ – на початку ХХ століття, здійснений на основі архівних матеріалів, наукової та публіцистичної літератури, епістолярної спадщини кримських меценатів, дав змогу визначити і розкрити передумови становлення благодійності та патронування в системі освіти Криму ХІХ – початку ХХ століття: боротьба з жебрацтвом, безпритульністю; зміна політики в галузі освіти незаможних осіб; потреба в підвищенні рівня освіти населення Криму; вплив політики русифікації на Кримському півострові; курс держави на початкову освіту національних меншин; видання законів і нормативних документів Російської імперії про благодійну допомогу хворим людям; створення суспільств, комітетів, організацій, гуртків щодо надання благодійної допомоги тим, хто має потребу.

У дослідженні схарактеризовано етапи розвитку благодійності та патронування в Російській імперії, до якої входила Таврійська губернія: перший етап – поява благодійності до прийняття християнства на півострові (допомога хворим, калікам в античний період). Другий етап – зумовлений заселенням Криму переселенцями з різних регіонів Російської імперії (поширення різних релігій), відкриття притулків, будинків для людей похилого віку, для бідних і хворих. Третій етап – відкриття приватними особами навчальних закладів і братських шкіл, лікарень і санаторіїв. Четвертий етап – з ХІХ – до 90-х років ХХ століття змінилася політика держави: церква відділилася від держави і було ліквідовано приватну власність. П'ятий етап – з 90-х років ХХ століття: створення дитячих фондів, фондів милосердя і здоров'я, що надають безвідплатну допомогу дітям-сиротам, інвалідам і малоімущим громадянам.

Виявлено та схарактеризовано етапи розвитку благодійності та патронування в Криму: перший період – з 1802 – 1856 рр. (розповсюдження прогресивних ідей освіти серед кримської інтелігенції; надання допомоги приватними особами в розвитку науки, освіти і культури регіону); другий період – 1856 р. - кінець ХІХ століття (початок волонтерського руху в Криму); третій період – кінець ХІХ – початок ХХ століття (відкриття освітніх закладів підвищеного типу для всіх верств населення). Вивчено і схарактеризовано передумови становлення благодійності та патронування в системі освіти Криму в ХІХ – початку ХХ століття: боротьба з жебрацтвом, безпритульністю; зміна політики в галузі освіти незаможних осіб; необхідність у підвищенні рівня освіти населення Криму за допомогою громадськості; вплив політики русифікації у Криму; курс держави на початкову освіту національних меншин у Криму; поява законів Російської

імперії про освіту, благодійну допомогу хворим і бідним людям; створення товариств, комітетів, організацій, гуртків із надання благодійної допомоги в становленні та патрунуванні освіти в Криму; поява нормативних документів, які регламентували і роботу приватних установ; поява різних типів начальних-виховних закладів: приватних шкіл, дошкільних закладів, училищ, інтернатів, притулків, санаторіїв різної професійної спрямованості.

Чільне місце в розділі відведено ролі Таврійської єпархії у становленні та розвитку благодійності і патрунування в системі освіти Криму (XIX – початок XX століття). Доведено, що в монастирях Криму розвивалася «монастирська культура» – книговидавництво, архітектура, іконопис, побутовий устрій. Не дивлячись на відірваність від світу, монастирі засновували свої навчальні заклади, які відрізнялися від кафедральних і сільських шкіл. У монастирських школах особливе значення надавали навчанню грамоти й іншим гуманітарним наукам.

Доведено, що в Криму у XIX – на початку XX століття активно діяли на ниві благодійності церковнопарафіяльні піклування, засновані згідно указу Синоду від 2 серпня 1864 р. Вони опікувалися збереженням та ремонтом церковних будівель, утриманням шкіл, лікарень, богаділень, інших благодійних закладів. Більш широкою була сфера діяльності церковних братств, які, крім благочинної діяльності, займалися ще й духовною освітою. Розкрито роль кримської єпархії в наданні допомоги у вихованні і навчанні безпритульних, бідних, хворих (Лісницький монастир, Таврійське єпархіальне жіноче училище).

На основі аналізу архівних документів, наукових джерел доведено, що проявом благодійної діяльності та патрунування в галузі освіти Криму в XIX – на початку XX століття було відкриття і фінансування різних типів навчальних закладів (дитячих садків, притулків, шкіл, училищ, інститутів; дешевих і безкоштовних квартир, майстерень, хат-читалень, освітньо-лікувальних закладів, грошової підтримки учнів і студентів). Надання допомоги у створенні навчально-виховних закладів (царська сім'я Романових, М. Дегуров, О. Таранов-Білозеров, А. Стевен, Р. Кушников, А. Адлерберг, А. Халібов, А. Фабр, О. Лаппо-Данилевський, В. Рибицький, С. Пампулов, І. Казас, Дево-Сен-Фелікс, Луїза Вікке, Г. Ветошинська, А. Гаспринська, М. Воронцов, М. Шувалова, Е. Тизенгаузен, А. Чехов, В. Харкєєвіч, К. Коген, К. Егіз); створення лікувально-профілактичних, освітньо-виховних закладів (Ф. Юсупов, Н. Титушкіна, С. Дашкова, І. Мальцев, Н. Мальцев, Г. Фоміна-Якуніна, В. Токмакова, Н. Фурсенко з дочкою Марією, С. Нейман, С. Розенштейн, О. Бобров); здійснення виховно-освітньої роботи з дітьми, безоплатна робота нянями і вихователями, які вчили дітей елементарного ремесла і початкової грамоти (графиня С. Паніна, княгині О. Долгорукова і М. Шуйська; лікарі Л. Фінкельштейн і А. Якубовський); опікування культурою і мистецтвом у Криму в XIX – початку XX століття (брати Айвазовські, С. Руданський, С. Пампулов, І. Синані, І. Гаспринський спільно з І. Казасом).

Формами надання благодійної допомоги навчальним закладам упродовж усього досліджуваного періоду були внески на заснування закладу, стипендій, виділення будівель, земельних

ділянок, безкоштовна праця на посаді вчителів, вихователів. Зокрема в розділі висвітлено патронажну практику губернських та повітових дворянських зібрань, окремих представників кримської інтелігенції, підприємців, державних службовців, духовенства.

Отже, починаючи з XIX століття, у Криму благодійно-освітня діяльність у системі становлення та розвитку навчальних закладів сприяла інтелектуально-культурному розвитку півострова.

У другому розділі «**Становлення і розвиток благодійності та патрунування в системі освіти Криму (XIX – початок XX століття)**» здійснено аналіз становлення і розвитку благодійності та патрунування в системі освіти Криму в досліджуваній період на методологічному й загальнопедагогічному рівнях. На цій основі розкрито сутність, зміст, характер благодійності та патрунування в системі освіти Криму XIX – початку XX століття в контексті духовного, етнічного, соціально-економічного розвитку суспільного життя на півострові, виявлено можливість використання досвіду надання благодійної допомоги на сучасному етапі розвитку системи освіти.

Проаналізовано основні напрями та зміст діяльності благодійних товариств, заснованих членами імператорської родини: Імператорським людинолюбним товариством, Імператорським піклуванням про сліпих, Відомством установ імператриці Марії та ін., які відкривали богадільні, сирітські притулки, «робітні будинки», народні школи, але результативність їхньої діяльності була незначною через надзвичайно широке коло проблем, якими вони опікувалися.

Упродовж другої половини XIX – початку XX століть, як і раніше, досить поширеною була індивідуальна благодійність, яка водночас розвивалася, трансформуючись у нові, більш ефективні прояви. Зазнавала змін і благодійність, що не була виключно добровільною для представників певних верств, які надавали допомогу. Починаючи з шістдесятих років XIX століття, найбільш результативну форму допомоги надавали благодійні організації, які саме в цей час створювались у великій кількості. Організовувалися державні й громадські благодійні товариства, що за кількістю та ефективністю діяльності посідали перше місце. Благодійні товариства існували на членські внески, пожертвування, кошти від проведення лотерей, концертів, лекцій тощо.

Доведено, що в Таврійській губернії наприкінці XIX – початку XX століття функціонували всі типи добродійних закладів: притулки (притулок А. Адлерберг для дівчаток, притулок для хлопчиків А. Фабра, страннопріємний будинок А. Таранова-Белозерова, ясла-притулки для дітей в Сімферополі, Євпаторії, Керчі); дешеве і безкоштовне мешкання (притулок або квартира, яку надавали благодійні Суспільства міст Керчі, Севастополя, Сімферополя, Феодосії, Ялти); трудова допомога (швацькі майстерні, майстерні з виготовлення меблів із лози, посуд із глини, взуття зі шкіри і шерсті); лікувальна допомога (необхідна медична допомога виявлялася всім жителям Кримського півострова, що мали потребу, крім того, спеціально підготовлені медики і няні навчали хворих основ само- і взаємодопомога).

Виключно на благодійних засадах у Криму формувалася система початкових шкіл, вищих на-

вчальних закладів, дошкільних закладів, притулків, у яких навчали письма, лічби всіх безграмотних і малограмотних, прищеплювали їм навички, необхідні для їхньої подальшої життєдіяльності.

Розкрито роль меценатів у становленні закладів освіти: Н. Дегуровим – Сімферопольська чоловіча гімназія (1812 р.); О. Тарановим-Білозеровим – Странноприймний будинок у м. Сімферополі (1822 р.); М. Воронцовим і А. Стевенем – училища виноградарства і садівництва в Никитському ботанічному саду (1828 р.); Г. Кушниковим – дівочий інститут у м. Керчі (1835 р.); графинею А. Адлерберг – притулок для дівчаток у м. Сімферополі (1855 р.); А. Халібовим – інститут у м. Феодосії (1858 р.); А. Фабром – притулок для хлопчиків (1864 р.) і дитячий притулок підкидьків при богоугодних закладах у м. Сімферополі (1866 р.); А. Лаппо-Данилівським – Севастопольське Константиновське реальне училище (1875 р.); В. Рибицьким – Ялтинська жіноча гімназія (1876 р.); С. Пампуловим і І. Казасом – Олександрівське училище у м. Євпаторії (1898 р.); приватна жіноча школа дівиці Дево-Сен-Фелікс у м. Севастополі (1842 р.); дівцею Луїзою Вікке – пансіон для дівиць у м. Севастополі (1843 р.); пані Ветошинською – пансіонат для дівиць у м. Сімферополі (1856 р.); А. Гаспринським – школа для дівчаток у м. Бахчисараї (1894 р.); князем М. Воронцовим, графинею М. Шуваловою, графинею Е. Тизенгаузен, письменником А.П. Чеховим, головою Опікунської ради в м. Ялті В. Рибицьким, В. Харкеєвич – чоловіча гімназія (1812 р.) у м. Сімферополі і жіноча гімназія (1876 р.) у м. Ялті; Д. Коген і Д. Егіз – училище для караїмських дівчаток у м. Сімферополь і Євпаторія; пансіон «Квісисан» лікаря Вебера, санаторії лікаря Г. Блоха, лікарні з вушних, носових і горлових хвороб лікаря В. Кувічинського, хірургічні лікарні лікаря Л. Киш і лікаря А. Галузевського.

Ще одним проявом благодійної діяльності на ниві середньої освіти стало відкриття пансіонів при гімназіях, які надавали житло та повністю утримували вихованців.

Аналізуючи значення благодійності в забезпеченні належних умов роботи навчальних, корекційно-реабілітаційних закладів, підкреслено особливу роль у їх діяльності почесних попечителів, які обиралися піклувальною та педагогічною радами гімназій із числа найбільш шанованих осіб, незалежно від класової приналежності, і зобов'язувалися щорічно надавати навчальним закладам конкретну матеріальну допомогу.

Виявлено і схарактеризовано типи навчальних закладів, що відкривалися, існували, частково фінансувалися за рахунок благодійної діяльності приватних осіб, благодійних організацій і товариств.

Уже в XIX – на початку XX століття благодійність та патрунування сприяло соціальному захисту, піклуванню, лікуванню, освіті всіх громадян Криму, що відчували потребу в цьому.

Доведено можливості використання досвіду благодійності в галузі освіти та патрунування в XIX – на початку XX століть на сучасному етапі, а саме проведення благодійних акцій, призначення іменних стипендій, відкриття приватних навчально-виховних, лікувально-реабіліта-

ційних закладів.

Отже, основним значенням усіх благодійних закладів було те, що в XIX – на початку XX століть вони надавали послуги з елементами соціального захисту: піклування, лікування і освіти всіх громадян Кримського півострова, які мали потребу; представлення підтримки у створенні навчально-виховних закладів, притулків, інтернатів, лікарень; пропонували безвідплатні допомоги для життєдіяльності виховно-освітніх закладів; підтримку в розвитку науки і культури.

У **висновках** подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації вперше здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз становлення і розвитку благодійності та патрунування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття.

1. На підставі аналізу наукової, краєзнавчої, історичної літератури, архівних даних, періодичного друку і словників уточнено і конкретизовано сутність понять «благодійність», як прояви співчуття до ближньої людини і етичний обов'язок іміщого поспішати на допомогу незаможному; «меценатство», як надання безвідплатної допомоги (матеріальної і грошової) для життєдіяльності виховно-освітніх закладів, підтримка розвитку науки і культури; «патрунування», як безкорисливе надання послуг, підтримки у створенні навчально-виховних закладів, притулків, інтернатів, лікарень; «філантропія», як надання приватними особами або організаціями безвідплатної допомоги людям, що мають потребу, або соціальним групам населення для вирішення освітніх проблем, а також удосконалення умов суспільного життя, зокрема і підготовка людини до життя; «милосердя», як діяльність, спрямована на заохочування педагогічних працівників, учнів, хворих і інвалідів, їхніх прав на здобуття освіти і послуг охорони здоров'я.

Благодійність і патрунування в системі освіти Криму в досліджуваному періоді розглядаємо як соціальний, історико-педагогічний процес, спрямований на надання безвідплатної матеріальної допомоги для розвитку системи освіти Криму в XIX- початку XX століття, а саме: заснування різних типів навчальних закладів (притулків, нічліжок, ясел, дитячих садів, шкіл, училищ); надання грошової допомоги у створенні санаторіїв, домів і лавок-читалень; відкриття і фінансування приватних закладів із професійною підготовкою учнів.

2. За результатами системно-історичного аналізу становлення і розвитку благодійності та патрунування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття було виокремлено передумови становлення і розвитку благодійності та патрунування в системі освіти Криму в досліджуваній період: підготовка волонтерів і сестер милосердя, нянь, вихователів у період Кримської компанії; міграція населення з околиць імперії до Криму; відміна кріпацтва в Росії; природа і клімат Криму; потреба імперії в розвитку навчально-виховних, оздоровчих, реабілітаційних, коректувальних закладів в умовах розвитку Кримського курорту; діяльність національних суспільств, суспільно-освітніх організацій; розвиток регіональної системи освіти; поширення прогресивних педагогічних ідей і методик навчання і виховання на півострові. Саме ці передумови виступають як провідні стратегічні орієнтири у становленні благодійної діяльності в си-

стемі освіти Криму в XIX – початку XX століття.

3. Визначено й обґрунтовано етапи розвитку благодійної діяльності в Криму в XIX – початку XX століття: перший етап – з 1802 року до 1855 року – відкриття національних навчальних закладів під егідою духівництва, боротьба проти політики русифікації в освіті, надання допомоги приватними особами для розвитку науки, освіти і культури в регіоні; другий етап – з 1856 року до 1889 року – відкриття освітньо-виховних, лікувально-профілактичних закладів приватними особами, початок волонтерського руху в Криму; третій етап – з 1890 року до 1918 року – благодійність і патрунування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття на підставі державних законів і програм.

4. Дослідження історичного досвіду надання благодійної допомоги в розвитку системи освіти Криму дозволило розкрити зміст і форми благодійності і патрунування в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття. Доведено, що благодійність і патрунування в досліджуваному періоді були спрямовані на відкриття навчальних закладів (притулків, странноприймного будинку в місті Сімферополі; приватної школи в місті Севастополі; пансіонів для дівочих у містах Севастополі і Сімферополі; Сімферопольської чоловічої казенної гімназії, Ялтинської жіночої гімназії; Севастопольського Константинівського реального училища; Керченського Кушніковського дівочого інституту; Халібовського училища в місті Феодосії; Олександрівського духовного училища в місті Євпаторії; санаторію для дітей імені професора О. Боброва в Алупці та ін.), в яких навчали, виховували, лікували, соціалізували дітей і підлітків, підвищували рівень письменності, професійної підготовки до соціально-педагогічної роботи на півострові.

5. У дослідженні виявлено і розкрито роль кримської інтелігенції (А. Адлерберг, брати Айвазовські, Ю. Базанова, М. Барятинська, О. Бобров, М. Воронцов, І. Гаспринський, А. Гелеолович, Н. Дегуров; Імператриця Марія Олександрівна, І. Казас, С. Пампулов, В. Пестель, М. Пиров, С. Руданський, І. Синані, А. Стевен, О. Таранов-Білозеров; А. Фабр, А. Халібов, В. Харкеевич, З. Херхеулідзев) в розвитку системи освіти Криму в XIX – на початку XX століття.

6. Історико-педагогічний аналіз проблеми дозволив обґрунтувати можливість творчого використання досвіду становлення благодійності і патрунування в галузі освіти Криму наприкінці XIX – початку XX століття, зокрема це благодійні акції, спрямовані на залучення громадськості до організації благодійно-просвітньої діяльності – виплата іменних стипендій; будівництво навчальних закладів (ясла, сади, школи); створення спортивних клубів, майданчиків, секцій; матеріальне заохочення талановитої молоді, що проявила себе в науці, культурі, спорті.

Проведене дисертаційне дослідження не розкриває всіх питань, пов'язаних із благодійною діяльністю в системі освіти Криму в XIX – початку XX століття. Перспективним напрямом подальшого дослідження може бути вивчення благодійної діяльності інтелігенції Криму в становленні і розвитку системи освіти з 1919 по 1941 рік.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Мокеєва Л.М. Акція «Біла квітка» як засіб виховання милосердя у кримчан на початку ХХ століття /Л.М. Мокеєва // Засоби навчальної та науково-досвідної роботи. Вип. 28. Харків, ХНПУ, 2008. – С. 77–83.

2. Мокеєва Л.Н. Из истории становления благотворительности в Крыму в XIX веке /Л.Н. Мокеєва // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Вип.20, Ч. 2, – Ялта, 2008. – С.142–144.

3. Мокеєва Л.Н. О становлении санитарной гимназии с интернатом на южном берегу Крыма /Л.Н. Мокеєва // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Вип.21. Ч.1. – Ялта: РВВ КГУ 2009 - С. 141–143.

4. Мокеєва Л.Н. Благотворительность Романовых / Л.Н. Мокеєва // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (зб. наук. праць), №1-2, Одеса, 2010. – С.181 – 184.

5. Мокеєва Л.Н. Меценатство в Ялте в начале ХХ века /Л.Н. Мокеєва // До проблеми формування професійно значущих якостей фахівця / за заг. ред. Г.Є. Гребенюка; Мін-во мистецтва і туризму України. Луганськ, держ. ін. культури і мистецтв, Обл. метод. Кабінет учб. закладів мистецтва та культури. – Харків, Стиль – видав., 2008 – 208 с. (Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – С. 111–119.

6. Мокеєва Л.Н. Роль медицинских исследований в развитии благотворительности в Крыму в XVIII начале XIX века: матеріали наук.-практ. конф. [„Інтеграція людей з обмеженими можливостями в освітній простір України”], (15-17 травня 2006 року).– Ялта, 2006. – С. 8–10.

7. Мокеєва Л.Н. Благотворительность Елизаветы и Петра Эннатских в 1913 году. Алушка. Крым: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [„Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону”], (5-7 квітня 2007 року), Ч.1. – Ялта, 2007. – С. 226–229.

8. Мокеєва Л.Н. Благотворительность и патронирование как педагогическая категория: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [„Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону”], (9-11 квітня 2009 року). Вип.5.- Ч.3. – Ялта,2009. – С.220 – 225.

9. Мокеєва Л.Н. Историография становления и развития благотворительности и патронирования в системе образования Крыма в XIX – начале ХХ столетия: матеріали міжнар. наук. практ. конф. [„Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України”], (18 – 20 вересня 2008 р.), м. Ялта. Ч.2, 2008. – С.196 – 204.

Анотація

Мокеєва Л. М. Становлення і розвиток благодійності та патрунування в системі освіти Криму (XIX – початок ХХ століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Одеса, 2010.

У дисертації науково обґрунтовано сутність понять «благодійність», «меценатство»,

«патрунування», «філантропія», «милосердя» на кожному етапі історичного розвитку суспільства. Розкрито поняття «благодійність і патрунування в системі освіти Криму в XIX – на початку XX століття» як соціальний, історико-педагогічний процес, спрямований на надання безкоштовної матеріальної допомоги для розвитку системи освіти Криму в XIX – на початку XX століття. Обґрунтовано періоди розвитку благодійності та патрунування в Криму: (перший період – з 1802 до 1855 рр., другий – з 1856 до 1889 рр., третій період – з 1890 до 1918 рр.).

Розкрито основні напрямки благодійно-освітньої діяльності в XIX – початку XX століття в системі освіти Криму: створення і фінансування шкіл, дитячих садків, притулків; будівництво пансіонів, будинків для пристарілих, убогих і хворих; відкриття лікарень, санаторіїв, будинків відпочинку, дач для реабілітації і лікування людей, що мали потребу в цьому; створення бібліотек, хат-читалень, музеїв, театрів; показано роль інтелігенції в благодійній діяльності, спрямованої на розвиток системи освіти та можливості використання досвіду минулого на сучасному становленні і розвитку системи освіти Криму.

Ключові слова: благодійність, патрунування, типи навчальних закладів Криму, становлення, розвиток, освіта, XIX – початок XX століття.

Аннотація

Мокеєва Л. Н. Становление и развитие благотворительности и патронирования в системе образования Крыма (XIX – начало XX столетия). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского», Одесса, 2010.

В диссертации исследована история становления и развития благотворительности и патронирования в системе образования Крыма в XIX – начале XX столетия.

Доказано, что благотворительно-просветительская деятельность в системе образования Крыма в XIX – начале XX века осуществлялась благодаря финансовой поддержке учебно-воспитательных заведений, домов малютки, приютов, церкви, монастырей, сбора материальных ценностей для предоставления благотворительной помощи нищим, убогим и больным.

Раскрыто состояние изученности проблемы в педагогической теории. Выделены политические, экономические, социально-культурные и педагогические особенности становления и развития благотворительности и патронирования системы образования Крыма в XIX – начале XX столетия.

Определены предпосылки становления и развития благотворительности и патронирования в системе образования Крыма в XIX – начале XX века: Крымская война – в результате которой возникла необходимость в подготовке волонтеров и сестер милосердия, нянь, способных обучать раненых в период реабилитации; отмена крепостного права, повлиявшая на развитие начальных

школ для всех сословий; миграция населения с окрестностей империи в Крым, что повлекло за собой открытие национальных обществ, благотворительных организаций занимающихся оказанием помощи, в том числе и в сфере образования; распространение прогрессивных педагогических идей, методик обучения и воспитания на полуострове; борьба национальных обществ за создание собственного национального образования.

Разработана периодизация развития благотворительности и патронирования в системе образования Крыма в XIX – начале XX столетия, определены особенности и тенденции каждого этапа: первый этап (1802 – 1855 гг.) – открытие национальных учебных заведений под эгидой духовенства, борьба против политики русификации в образовании, предоставление помощи частными лицами для развития науки, образования и культуры в регионе; второй этап (1856 – 1889 гг.) – открытие образовательно-воспитательных, лечебно-профилактических учреждений частными лицами, начало волонтерского движения в Крыму; третий этап (1890 – 1918 гг.) – развитие благотворительности и патронирования в системе образования Крыма в XIX – начале XX столетия на основании государственных законов и программ. Изучена роль крымской интеллигенции в развитии образования в Таврической губернии XIX – начала XX столетия (А. Адлерберг, Н. Арендт, Г. Айвазовский, А. Бобров, М. Воронцов, Г. Кушников, А. Люстич, А. Стевен, А. Таранов-Белозеров, А. Фабр, А. Халибов).

Дана классификация и характеристика деятельности разных типов учебных заведений Крыма в XIX – начале XX века, которые открывались, существовали за счет благотворительной деятельности частных лиц, благотворительных организаций и обществ. Доказано, что в Таврической губернии в конце XIX – начале XX столетия функционировали все типы благотворительных заведений.

Выделены и раскрыты основные направления благотворительно-просветительной деятельности в системе образования Крыма в XIX – начале XX столетия: создание и финансирование школ, детских садов, приютов; строительство пансионатов, домов для престарелых, убогих и больных; открытие больниц, санаториев, домов отдыха, дач для реабилитации и лечения нуждающихся в этом; создание библиотек, изб-читален, музеев, театров.

На основании анализа краеведческой, научно-популярной, историко-педагогической литературы, периодической печати и архивных документов определены цели, задачи, содержание, формы благотворительности и патронирования в системе образования Крыма (XIX – начало XX столетия); доказано, что благотворительность и патронирование способствовали открытию учебных заведений: приюты А. Адлерберг и А. Фабра, странноприимный дом А. Таранова-Белозерова в городе Симферополе, Симферопольская мужская казенная гимназия, Халибовское училище в г. Феодосии, Ялтинская женская гимназия, Севастопольское Константиновское реальное училище, Александровское духовное училище в г. Евпатории, Керченский Кушниковский девичий институт, санаторий для детей им. А. Боброва в Алушке, что способствовало воспитанию, лече-

нию, обучению, социализации детей и подростков, повышению уровня грамотности, профессиональному образованию граждан полуострова.

Проведенное исследование раскрыло роль крымской интеллигенции в благотворительной деятельности, направленной на развитие системы образования (А. Адлерберг, Г. Айвазовский, Н. Арендт, М. Воронцов, И. Гаспринский, Г. Кушников, А. Люстич, С. Нейман, А. Стевен, А. Таранов-Белозеров, А. Халибов, А. Фабр). Доказана возможность использования опыта благотворительности и патронирования в области образования Крыма в XIX – начале XX ст. на современном этапе, а именно: проведение благотворительных акций, назначение именных стипендий, открытие частных учебно-воспитательных, лечебно-восстановительных заведений.

Ключевые слова: благотворительность, патронирование, типы образовательных учреждений Крыма, становление, развитие, образование, XIX – начало XX столетия.

Annotation

Mokeyeva L. N. Formation and development of charity and patronirovanaya in the system of formation of Crimea (XIX is beginning of the XX centuries). – Manuscript.

The Thesis is submitted to obtaining the Candidate Degree in Pedagogic, speciality 13.00.01 – General Pedagogic and History of Pedagogic. – South Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushinsky.– Odesa, 2010.

In dissertation scientifically grounded essence of concepts «charity», «patronage» of art, «guardianship», «philanthropy», «mercy» on every stage of historical development of society. A concept «charity and guardianship in the system of formation of Crimea in the XIX th – beginning of the XX th age» as the social, historical-pedagogical process, directed on the grant of free financial help for development of the system of formation of Crimea in XIX, is exposed – at the beginning of XX age. Grounded periods of development of charity and guardianship in Crimea: (first period – from 1802 to 1855 , second – from 1856 to 1889, third period – from 1890 to 1918).

Basic directions are selected and exposed eleemosynary educational to activity in XIX – to beginning of XX age in the system of formation of Crimea: creation and financing of schools, preschool, refuges; building of boarding-schools, houses for old age, wretched and sick; opening of hospitals, sanatoriums, rest-homes, summer cottage is for a rehabilitation and treatment of people which needed it; creation of libraries, museums, theaters; the role of intelligentsia is rotined at eleemosynary activity, directed on development of the system of education and possibility of the use of experience past on the modern becoming of development of the system of formation of Crimea.

Key words: charity, patronage of art, guardianship, philanthropy, mercy, types of educational establishments of Crimea, becoming, development, education, XIX is beginning of the XX age.